

GORDION DOSTLARI B Ü L T E N İ

Gordion 2012 kazı sezonu sona erdi ve desteğinizle gerçekleşmesi mümkün olan çalışmalarımızın en önemli kısımlarını sizlerle paylaşmak istedik. Geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi, dikkatimizi yeni kazılardansa daha önceden kazılmış olan materyal üzerinde yoğunlaştırdık. Bununla birlikte kalede ve çevresinde arazi çalışmaları ve jeofizik araştırmaları devam etti. Yaz boyunca alanda ondan fazla sektörde çalışma gerçekleştirdik. Haziran ve Temmuz'u kapsayan iki aylık çalışma dönemimizde kazı ekibi üyesi olarak otuzdan fazla bilim adamı ve uzman çalışmalarda görev aldı.

Konservasyon

Arazi çalışmalarımızın büyük kısmı höyükte, özellikle Teras Binaları kısmında, bulunan mimari yapıların konservasyonu üzerinde yoğunlaştı (Şekil 1). Bu alan M.Ö. 900–500 arasında yaklaşık 400 yıl boyunca Frig Gordion'unun en önemli endüstriyel bölümünü teşkil etti. Bu yapılarda çok miktarda tekstil ve tahıl üretimine yönelik araç gereç bulunmuştur. Odaların bazılarında 500–600 civarında dokuma tezgahı ağırlığı bulunmuştur. Güçlü dönemlerinde bu alan çoğunluğu kadın olmak üzere ortalama 300 civarında işçi barındırmış olmalıdır. Binaların taş temelleri 1950'de Rodney Young tarafından açığa çıkarıldıklarından beri ciddi bir bozulma içindedirler. Üç yıl önce bu yapıların konservasyonuna yönelik yeni bir plan geliştirdik.

Çalışmalar proje başladığından beri olduğu şekilde Elisa del Bono ve Angelo Lanza tarafından yürütüldü. Değerli desteklerinden dolayı "1984 Foundation" ve

Şekil 1: Konservasyon sırasında Gordion'da Teras Binaları. Solda Erken Frig Kapısı ve üstte elit tümülüsleri görülüyor. (Fotoğraf: Andrea Berlin)

"Kaplan Foundation"a teşekkürlerimizi sunarız. Bu sezonda TB-1'e ait on duvarın ve TB-2'ye ait dört duvarın konservasyonu gerçekleştirildi. Duvar konservasyonu, çatlamış blokların harç enjeksiyonu ile sağlamlaştırılması ve epoksi reçinesi ile yeniden birleştirilmesi; paslanmaz çelik çubuklarla taşların birbirine bağlanması; yerlerine yeni taş blokların konması; ve kayan blokların paslanmaz çelik tellerle sabitlenmesi işlemlerini kapsamaktadır (Şekil 2–3). Restore edilmiş olan duvarların üst yüzeyleri jeofabrik bir doku tabakası (*Typar*) ve kerpiç çerçeveden oluşan yumuşak bir kaplama sistemi ile koruma-

Şekil 2: Angelo Lanza, Teras binasının duvar bloklarını sağlamlaştırırken. (Fotoğraf: Elisa del Bono)

Şekil 3: Angelo Lanza, Teras binasının bloklarından birini yerleştirirken. (Fotoğraf: Elisa del Bono)

ya alınmıştır. Bu kaplama sisteminin içine kısa köklü, uzun ömürlü bir çim türü (*Poa*) ekilmiştir.

Ayrıca kentin ana girişi ve Anadolu'da Demir Çağa ait en iyi korunmuş geçitlerden biri olan Erken Frig Kapısı ile ilgili büyük bir restorasyon proje planlamasına başladık (Şekil 4). Yapının taş duvarları neredeyse 10 metre yüksekliğe kadar korunmuş durumdadır. Ancak, geçidin yan duvarlarından bir tanesinde ciddi bir esneme ve dışa doğru kayma söz konusudur ve en kısa zamanda sağlamlaştırılmazsa duvarın stabilitesini tehdit edecektir (Şekil 4'ün sağ tarafında görülmekte). Bu önümüzdeki 3 yıl için en önemli projelerimizden biri olacaktır.

Bu yıl gerçekleştirdiğimiz konservasyon projesi çerçevesindeki en ilginç buluntu bir küçük kaplumbağa kabuğudur. Orta Frig çağına tarihlenen (m.ö. 700) buluntu, yıkık bir binaya ait ve E Tümülüsü altından çıkarılmıştır. Bu kaplumbağa kabuğu eski seramik deposundaki malzemelerin tasnifi sırasında bulundu. Konservasyon çalışması Gordion'daki stajı Kress Foundation tarafından desteklenen Elizabeth LaDuc tarafından gerçekleştirildi (Şekil 5). Kaplumbağa kabuğu dikkatlice açılmış 14 deliğe sahip ve muhtemelen bir *chelys* (kaplumbağa kabuğu lyranın) ses kutusu olarak kullanıl-

Şekil 4: Erken Frig Giriş Binası, doğu yönü. Sağda duvardaki kabarma görünüyor. (Fotoğraf: Meredith Keller)

Şekil 5: Konservasyon stajyer öğrencisi Elizabeth LaDuc Tümülüs E'den gelen kaplumbağa kabuğu lyranın konservasyonu yaparken. (Fotoğraf: Jessica Johnson)

miş. Her ne kadar Yunan vazoları üzerinde sıklıkla tasvir edilmiş olsa da, antik dönemden günümüze korunmuş lyra sayısı kısıtlıdır. Bu Gordion'da bulunmuş olan örneği özellikle önemli kılmaktadır.

Jeofizik Araştırmaları

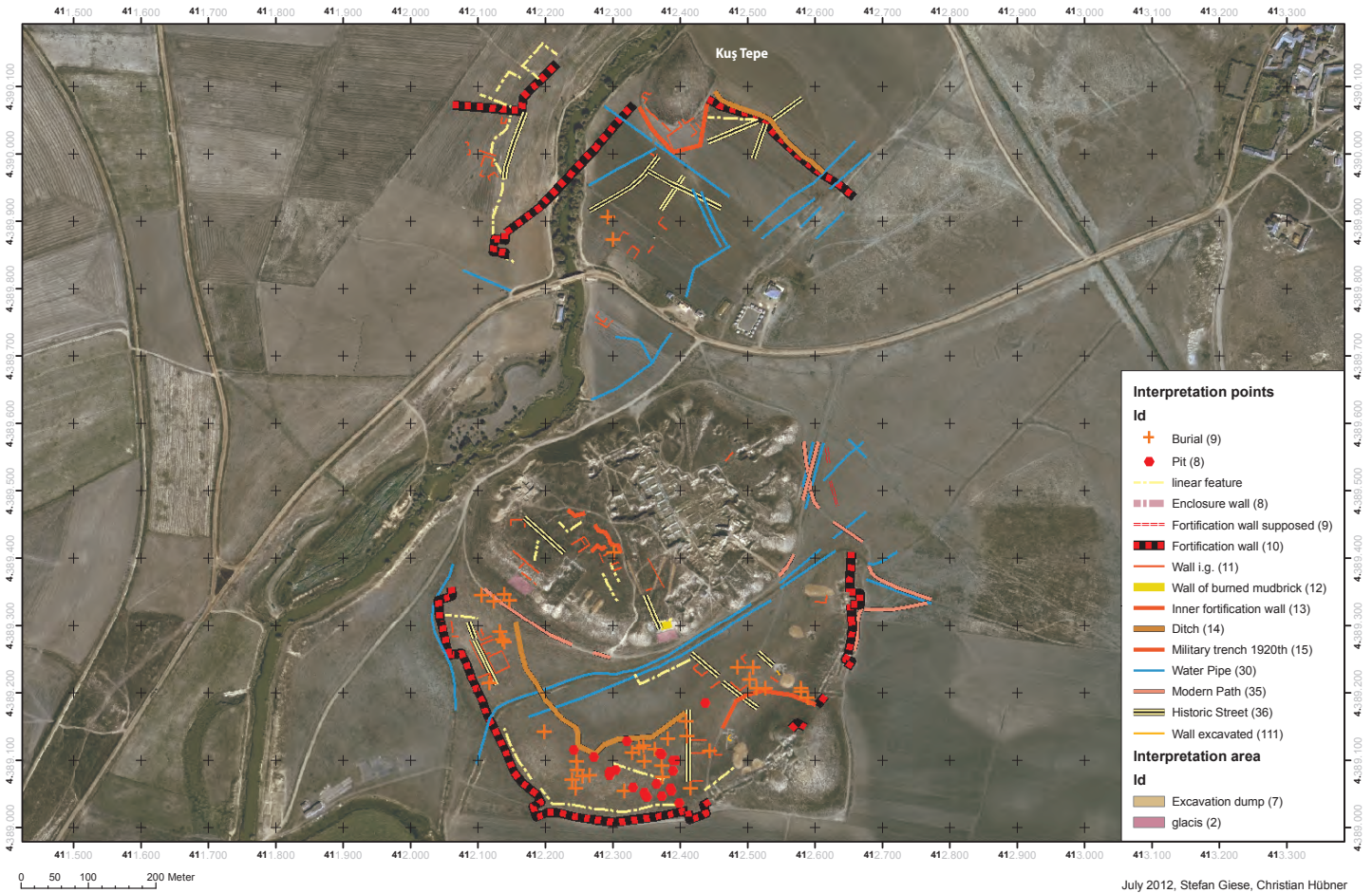
Radar ve magnetometri gibi uzaktan algılama yöntemlerinin kullanımı, Gordion'un antik dönemdeki kent planı ve topografik gelişimini algılayışımızı tamamen değiştirdi ve uzaktan algılama yöntemlerinin kullanımı bu yaz genişleyerek devam etti. Biri Washington'dan Ulusal Havacılık ve Uzay Araştırmaları (NASA), diğeri Freiburg, Almanya'dan GGH Jeofizik olmak üzere iki ayrı jeofizik ekibi çalışmalarda yer aldı. Her iki ekip de yeraltın-

daki yapıların manyetik değişkenliklerini ölçen bir cihaz ile arazide yürüyüşü kapsayan bir magnetometri çalışması yürüttüler (Şekil 6). Bu yöntemle toprak altında, 3-4 metreden daha derinde olmadığı sürece, gömülü bulunan binaların ve caddelerin harita ve planını çıkarabiliriz.

GGH ekibi Gordion iç kale höyüğü ve Kuştepe arasında, şehrin kuzey sınırı üzerinde yer alan büyük höyük üzerinde yoğunlaştı. İç kaleyi çevreleyen 25 hektarlık yaklaşık 62 dönüm) bu alan Aşağı Şehir'in bir kısmını oluşturmaktadır. Aslında kerpiç bir kale olarak inşa edilmiş olan Kuştepe höyüğü, M.Ö. 540'da Pers saldırıları sırasında yıkılmıştır ve ona karşı Persler tarafından inşa edilen kuşatma höyüğü bugün kuzey kısımda hala görülebilmektedir.

Şekil 6: NASA'dan Daniel Slayback Tümülüs MM yakınlarında manyetik araştırma yönetirken. (Fotoğraf: Compton Tucker)

Şekil 7: Stefan Giese ve Christian Hübner (GGH)'den son manyetik araştırma sonuçları. Kale höyüğü görüntünün ortasında yer alıyor, Kuştepe üstte görülüyor. Siyah ve kırmızı çizgiler savunma duvarlarını belirtiyor.

Kuştepe çevresinde yürütülen manyetik araştırmalar bazı çarpıcı sonuçlar vermiştir (Şekil 7). Kent surlarının içinde yer alan giriş kapısı ile birlikte bu kapiya çıkan yol belirlenmiştir. Yol üçe ayrılmakta ve ikisi Kuştepe kalesine ulaşmaktadır. Kuştepe kalesinin güneyinde tahkim edilmiş ek bir alan görülmektedir. Savunma duvarının ve bu duvar tarafından korunmakta olan binaların izleri açığa çıkarıldı. Persler tarafından tahrip edildikten sonra Kuştepe'nin güneyinde yeni bir savunma alanının inşası mantıksız görünmektedir. Bu tahkimli alanın olasılıkla Orta Frig döneminde inşa edilmiş olduğunu düşünmeliyiz. Bu alan gelecekte kazılması hedeflenen alanlardan bir tanesidir.

Aşağı Şehir'in kuzey batısına doğru Dış Şehir olarak adlandırılan bir diğer kısım yer almaktadır. Mary Voigt tarafından sınırlı olarak gerçekleştirilen kazılar sırasında yerleşmeye dair izler bulunmuş, ancak alan tam olarak anlaşılamamıştır. Birkaç yıl önce, Dickinson College'dan Ben Marsh, alanın tahkim edilmiş olabileceğine dair tahminde bulunmuştu. Bu yaz bu görüşü destekleyen ek kanıtlar bulundu. Magnetometri, Dış Şehir'i çevreleyen başka bir savunma duvarı ve yoğun bir yerleşmeye ait izler tespit etti. Bu alanda bulunan yerleşme izleri Aşağı Şehir'de bulunanlara oranla çok daha yoğundur. Bu alan Gordion nüfusunun yoğunluğunun yaşadığı kısım olmalıdır.

NASA ekibi dikkatlerini ana yoldan kaleye uzanan alanda yer alan tümülüslerin bulunduğu kısımda yoğunlaştırdı. Bu tümülüslerin çoğu ekilmiş tarlaların arasında yer almaktadır ve tümülüslerin çevresinde devamlı olarak gerçekleştirilen toprağı sürme işlemi içlerinde yer alan ahşap mezar odalarının zarar görmesine neden olmaktadır. Tümülüsleri korumak için, toprağın sürülmesi işleminden en çok zarar gören tümülüslerin hala el değmemiş ve soyulmamış olduğunu otoritelere ispatlamamız gerekmektedir. Toplam-

da yirmi tümülüs manyetik araştırmaya tabi tutulmuş ve bunların büyük kısmında mezar odalarının el değmemiş olduğu anlaşılmıştır. Bunlardan bir kısmını önümüzdeki yıllarda kazmayı planlıyoruz. Bu arada otoritelere alınacak önlemlerin tümülüslerin korunmasını kolaylaştıracağıni anlatabiliriz.

Gordion kalesini çevreleyen alandaki tümülüsler antik dönemden beri kaçakçıların hedefi olmuştur ve bu yıl da farklı değildi. NASA ekibinin 2011'de manyetik araştırma gerçekleştirdiği, Gordion'un 11 km dışında yer alan tümülüse özel bir ilgi göstermiştik. Temmuz ayı içinde burada yaptığımız bir denetim sonucunda tümülüsün içine doğru kaçakçılar tarafından kazılmış olan 36 metre uzunluğunda bir tünel açığa çıkarıldı. Tünelin mezar odasını çevreleyen taş dolguya kadar ulaştığı tespit edildi. Bu tespit kazı sezonunun sonuna doğru gerçekleşmiş olduğundan mezarı toprak ve taş ile kapattık ve tüneli

çökerttik. Kurtarma kazısı gelecek yıl gerçekleştirilebilir.

Dümrek yakınlarında ikinci bir tümülüs (Gordion'un yaklaşık 25 km kuzeyinde) kaçakçılar tarafından iş makinesi ile tahrip edilmişti. İyi korunmuş durumdaki bindirme duvarın üst kısmı tahrip olmuştu ancak mezar odasının büyük kısmı tahribattan kurtulmuştu. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden Vahap Kaya tarafından yürütülen kurtarma kazısı Helenistik döneme tarihlenen iki mezar odasının açığa çıkardı. Bu mezar odalarının ölçüm ve çizimleri Penn arkeoloji lisansüstü öğrencisi Sam Holzman tarafından gerçekleştirildi (Şekil 8). Bu alandan Helenistik döneme tarihlenen iyi korunmuş taş mezar odası çok az sayıdadır. Bu nedenle bu kazı önemlidir ve Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesine hızlı bir şekilde hareket ettikleri için teşekkürlerimizi sunarız.

Şekil 8: Penn Arkeoloji lisansüstü öğrencileri Sam Holzman ve Lucas Stephens Dümrek yakınlarındaki yeni kazılmış Helenistik mezar odasının ölçümlerini yaparken. Mezar, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından kazıldı. (Fotoğraf: Brian Rose)

Yeni Seramik Deposu

Gordion'u ziyaret etmiş olanlarınız, Gordion kazılarına 60 yıldır hizmet etmiş olan seramik deposunun yıkılmaya yüz tutmuş durumunu fark etmiş olmalısınız. Kerpiç bina Rodney Young 1958'de inşa ettirdiğinde o günün şartlarına göre oldukça modern olmuş olabilir. Ancak geçen zamanda raflar yetersiz kalmaya başlamış ve çatı çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yeni depo ya da genellikle söylediğimiz şekliyle "Çanak Palas" inşaatı gerekli olmuştu ve 2012 sezonunda inşasını gerçekleştirdik. 1984 Foundation, Selz Foundation, Limak İnşaat, Yenigün İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Limak Yatırım Enerji Üretim İşletme Hizmetleri ve İnşaat A.Ş., IC Üçtaş İnşaat Sanayi ve Ticaret A.Ş., Haşemoğlu İnşaat Sanayi Limited Şirketi, Aydın İnşaat A.Ş. ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bu yapının inşasını desteklemişlerdir (Şekil 9–11).

Bu projenin tamamlanmasında önemli rol oynamış kişilere ayrıca teşekkür borçluyuz. Dr. Charles Williams ve Dr. Crawford Greenewalt Jr. projeyi başlangıcından beri desteklediler. Pennsylvania Üniversitesi'nden Prof. Bülent Gültekin ve Limak

Şekil 9: Gordion kazı evinin hava fotoğrafı. Yeni seramik deposu fotoğrafın üst kısmında görülüyor. (Fotoğraf: GGH)

Şekil 10: Gordion kazı evi, yeni seramik deposu solda. (Fotoğraf: Brian Rose)

Şekil 11: Yeni seramik deposu, iç görüntüsü. (Fotoğraf: Richard Liebhart)

Şekil 12: Gordion kazı evi avlusu, Ken Sams ve Mary Voigt'un 25. yıldönümü kutlamaları sırasında. (Fotoğraf: Shannan Stewart)

İnşaat'tan Ebru Özdemir ayrıca projenin destekleyicilerindendir. Bina Yavuz Özka-ya tarafından dizayn edildi ve yeni depo- nun yapımı süresince tüm organizasyon Richard Liebhart, Gareth Darbyshire, Jes- sie Johnson, Lucas Stephens ve Ken Jordan tarafından sürekli olarak takip altında tu- tuldu. Gelecek yıl kazı çalışmaları yeniden başladığında böylesi bir yapı vazgeçilmez olacak. Yeni keşifler ve malzemeler için de yeni depoda bol miktarda yer sağlandı.

Sezonun en şenlikli olaylarından biri de Temmuz ortasında yeni Çanak Palas'ı ve Ken Sams ve Mary Voigt'un 25. çalış- ma yıldönümünü kutladığımız parti oldu (Şekil 12–13). Bu olay bize Ankara Anado- lu Medeniyetleri Müzesi'nden, Polatlı Be- lediye'sinden ve Turizm ve Kültür Bakan- lığı'ndan birçok kişiyi bir araya getirme şansı verdi. Ankara Müzesi müdürü, Dr. Melih Arslan'ın Ken ve Mary'nin ulaştığı başarıları anlatan konuşmasını yeni sera- mik deposundaki turlar izledi.

Sergiler

Yazın en heyecan verici gelişmelerinden bir tanesi T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Penn arasında, 2016'da Frigler konulu sergide yer almak üzere Midas Tümülü- sü'nden gelen eserlerin Philadelphia'ya yolculuğuna dair anlaşma protokolü oldu. Gidecek olan malzeme, 1957 yılında Rod- ney Young tarafından mezarda bulunmuş olan malzemenin büyük kısmını içeriyor. Bunların hiçbiri daha önce Amerika'da sergilenmemiştir. Lydia mezarlarından ele geçmiş olan büyüleyici bazı eserler de (Lydia hazinesi olarak bilinen) sergide yer alacak. Böylelikle Gordion'un daha önce görme şansını bulamamış olabileceğiniz bir yanını da sizlere göstermiş olacağız.

Yayınlar

Kazı evi Frig ve Helenistik dönem stra- tigrafisi, topografya, mimari ve Geç Frig

Şekil 13: Ken Sams ve Mary Voigt. (Fotoğraf: Kathleen Lynch)

ve Helenistik dönem seramikleri üzerine çalışan araştırmacılarla doluydu. Geçen yıl belirttiğim gibi 2010 ve 2012 yılları ara- sında Gordion arkeolojisi ile ilgili altı kitap yayınlanmıştı. İki yeni kitap (Ken Harl; Gordion sikkeleri üzerine, John (Mac) Marston; Gordion'un antik dönemdeki çevresel yapısı üzerine) gelecek yıl yayın- lanacak.

2011 sonbaharı uzun zamandır bekle- nen *The New Chronology of Iron Age Gor- dion*'un yayınlanmasına sahne oldu. Bu

yayın Gordion'un Demir Çağ tahrip ta- bakası üzerine çok disiplinli bir araştırma programının ürünüdür. Gordion tahrip tabakasının tarihi, çok sayıda olaylar zin- ciri, çelişkili bulgular ve zaman zaman, yorumlamalar ve yeniden yorumlamalarla güçlü ve şiddetli bir dedektif romanını an- dırır. Tüm arkeolojik düğümleri çözmek onlarca yıl ve geniş kapsamlı tecrübeye sa- hip araştırmacıların yeteneğini gerektirdi. Yeni analizler daha önce M.ö. 800'e tarih- lenen tahribatın 100 yıl daha erken bir ta-

rihte ve yabancı güçlerin istilasından değil kolayca kontrolden çıkmış olan bir yangın neticesinde gerçekleşmiş olduğunu ortaya çıkardı. Bu Gordion'a ve antik Yakın Doğu'ya tamamen yeni bir açıdan bakmamız gerektiğini gösteriyor.

2012 sonbaharında *The Archaeology of Phrygian Gordion, Royal City of Midas* yayınlanacak. Bu yayın 2007 yılında Penn'de gerçekleşmiş olan konferansın bir dokümanı olacak. Bu konferansta yapılan sunumlar Gordion'un altı yüzyıllık tarihini kapsamış ve bölgede ağaçlık alanların, flora ve faunanın antik dönemdeki kullanımına yönelik konuşmalar gerçekleşmişti. Bu konuşmalar ayrıca kent sakinlerinin çevreleri ile olan sürekli değişkenlik içindeki ilişkilerini de konu edinmişti. Yeni kitapta 1950'den beri Gordion'da gerçekleşmiş olan tüm araştırmaların tamamına genel bir bakışı içeren 18 makale yer alacak. Lydia ve Frigya arasındaki ilişkiler bu makalelerin konuları içinde yer alacak.

Lydia ve Frigya ile ilgili olan makale, kitap University Museum'a basıma gönderilmeden kısa bir süre önce ölen Crawford Greenewalt Jr., ya da sevgiyle bilinen adıyla "Greene" tarafından yazılmıştı. Anadolu arkeolojisinde son 50 yıl içinde

yayınlanan önemli yayınların büyük kısmı başarılı bir şekilde Greene'nin rehberliğinde yazılmıştır. Bu rehberliğin somut kanıtları her zaman kolaylıkla yayınlarda görülemez. Greene yıllarını hepimizin yazdıklarını düzenlemeye, zenginleştirmeye ve geliştirmeye vermesine rağmen hiçbir zaman kitap ya da makalelere katkısının tümünün belirtilmesine izin vermemiştir. Diğer bir deyişle, bizler bilim adamları olarak olgunlaşmamızı onun inanılmaz genişlikteki bilgisini ve bakışını bilgimizi başka türlü asla gelemeyeceği bir seviyeye getirmek için kullanmaktaki istekliliğine borçluyuz. Greene Gordion, Sardis, Akdeniz ve Yakın Doğu arkeolojisinde fazlasıyla özlenecek.

2012 sezonu çalışmalarımız, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden başkanlık temsilcimiz Sayın Mehmet Akalın, müze müdürü Dr. Melih Arslan ve çalışma arkadaşları Halil Demirdelen'in enerjik destekleri ile kolaylaşmıştır. Ayrıca İl Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, özellikle Sayın Murat Süslü ve Melik Ayaz'a yardımları için yürekten teşekkürlerimizi sunarız.

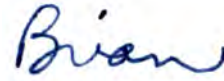
Çalışma ve keşiflerimizin sizlerin cömert desteklerine bağlı olduğunu ve bu

bültende belirtilmiş olan başarıların hiçbirinin sizlerin yardımı olmadan gerçekleşmesine imkan olmadığını özellikle belirterek bitirmek isterim. Yaz süresinde bazı Gordion Dostları'nın bizi ziyaret etmeleri ve önerilerini, teşviklerini ve desteklerini vermeleri şansına eriştik. Bu yıl hem Amerika'da hem Gordion'da, sizlerden daha fazlasıyla sonuçlarımızı paylaşmayı umut ediyoruz. Proje ile ilgili son bilgileri web sayfamızda bulabilirsiniz:

<http://sites.museum.upenn.edu/gordion>

Tekrar teşekkürler ve sizleri Gordion'da görmek için sabırsızlanıyoruz!

Tüm iyi dileklerle,

C. Brian Rose

James B. Pritchard Professor of Archaeology,
University of Pennsylvania;
Gordion Kazıları, Direktör Yardımcısı

Gordion Dostları; alan koruma, saha çalışması ve en son keşiflerin yayınlanması da dâhil olmak üzere devam etmekte olan Gordion kazı projesini desteklemektedir. Tüm *Gordion Dostları* sezon boyunca sürdürülen çalışma ve sonuçları ile ilgili yıllık bülten alacaktır. *Gordion Dostları*, Gordion'a özellikle davetlidir ve alanda, kazı sahasında ve müzede rehberli turlar da düzenlenecektir. Ne boyutta olursa olsun, yapılacak her katkı alanı korumamıza ve hakkında duyurular yapmamıza yardımcı olacaktır. Gordion'u vergiden düşebileceğiniz bağışlar ile destekleyebilirsiniz. Destekleriniz için; <http://sites.museum.upenn.edu/gordion/about/friends> sitesine başvurabilirsiniz.

